Доля дбає про те, щоб і бідняк міг інколи посміятися. Не тільки голосіння чути в убогих халупах,— часом там лунає і щирий сміх. Щоправда, бідняк часто регочеться і тоді, коли б йому радше годилося плакати.

Я знаю, як живеться бідноті. Те покоління Шошів до якого належав мій батько, пізнало, почім ківш лиха. Батько працював поденно в механічній майстерні. Ані він, ані його однолітки тими часами не хваляться. Дались вони їм утямки!

Проте ніколи вже я не сміятимуся так щиро й весело, як у дитинстві.

Не до веселощів мені тепер, коли немає моєї рум'янолицьої матусі. Вона, бувало, сміялася так, що аж сльози їй виступали на очах і заходилася задушливим кашлем.

А найвеселіше матуся реготалася тоді, коли ми з нею одного разу по обіді шукали сім крейцерів. Шукали і знайшли. Три — в шухлядці швейної машини, один — у шафі, а решту — по дальших закутках.

Перші три крейцери відшукала сама матуся. Вона сподівалася знайти більше, бо вже давно складала в шухлядку всі зароблені гроші. Для мене та шухлядка правила за невичерпну скарбницю, до якої треба було лише сягнути — і найзаповітніше бажання враз збувалося.

Я пильно придивлявся, як матуся нишпорила в шухляді, перебираючи голки, наперстки, ножиці, ґудзики, стрічки, тасьомки.

— Заховалися, — раптом мовила вона здивовано.

— Хто?

— Грошики,— відповіла, засміявшись, матуся й висунула шухляду.— Ходи-но, синку, ми їх, поганців, таки знайдемо. Начувайтеся лишень, капосні!

Вона присіла навпочіпки і поклала шухляду на підлогу так, ніби боялася, що монети звідти випурхнуть. Потім ураз перекинула її — так ловлять капелюхом метелика.

Ну як мені було не засміятися?

— Тут вони, всередині,— раділа матуся, проте шухляди не піднімала. — Коли ще в нас є хоч один крейцер, то він тут заховався.

Я теж присів навпочіпки і стежив: чи не виткнеться з-під шухляди блискуча монетка? Однак нічого не витикалося. Казати правду, ми не дуже й вірили, що там є бодай один крейцер.

Ми з мамою переглянулися й засміялися з таких дитячих пустощів.

Я торкнув перекинуту шухляду.

— Тсс! — насварилася мати.— Тихше, бо вистрибне. Ти ще не знаєш, яке спритне звіреня той крейцер. Він біжить дуже прудко, так і котиться. Та ще й як котиться!

Ми заглядали під шухляду то з одного боку, то з другого. Бо ж добре знали — крейцери завше щезають миттю.

Нарешті я знову простяг руку до шухляди.

— Ой! — скрикнула матуся.

Я перелякано сахнувся, ніби опечений.

— Обережніше, марнотратнику! Не квапся його випустити. Таж він лише доти наш, поки в схованці. Нехай ще трошки там посидить. Ти ж бачиш : збираюся прати, і треба мила. А воно коштує щонайменше сім крейцерів. Дешевше крамар не продасть анізащо. Три крейцери в мене вже є. Треба ще чотири. А вони сховалися в цій малій хатинці; гроші не люблять, щоб їх турбували. Бо розсердяться — утечуть. Тільки ми їх і бачили. Пильнуй: гроші дуже вразливі, з ними треба поводитись обережно. З повагою. А то заверeдують, як панночки. Ти не знаєш якогось віршика, щоб виманити їх, мов того слимака з мушлі?

Ох і насміялися ж ми, поки правили ці теревені. А віршик у мене вийшов дуже дивний:

Дядю крейцер, вийди хутко,

Бо горить твоя халупка!..

І я перекинув шухляду. Під нею був усілякий мотлох, тільки грошей катма.

Підібгавши губи, матуся шукала далі, але марно.

— Жаль,— мовила вона,— що нема стола. Гроші б знайшлися, коли б ми з поваги до шухляди перекинули її на столі.

Я зібрав увесь мотлох і склав до шухляди. А мати задумалася. Сушила собі голову над тим, чи, випадком, не поклала кудись гроші, а відтак забула про них.

І мене щось непокоїло.

Раптом у голові сягнула мені думка.

— Мамо, я знаю, де заховався крейцер.

— Де, синку? Ану пошукаймо його, поки не розтанув, як сніг.

— У шухляді скляної шафи.

— Розумнику ти мій! Добре, що досі мовчав, а то б за ним уже і слід простиг.

Ми встали, підійшли до шафи, що вже хтозна й відколи стояла без скла, і в шухляді, як я й казав, знайшли крейцера. Уже три дні я намірявся викрасти його звідти, та все чомусь боявся. Аби тільки зважився на таке, міг купити собі цукерок.

— Ну, чотири крейцери вже є. Не журися, синку, маємо вже більше половини. Лише трьох не вистачає. Коли цей ми знайшли за годину, то до полудня ачей знайдемо і ті три... І я ще встигну випрати до вечора. Ходи-но мерщій, може, ми і в інших шухлядах знайдемо по крейцеру.

Коли б у кожній шухляді знайшовся крейцер, то було б у нас багато. Бо старою шафою раніше користалися люди, які мали що переховувати. А в нас її, бідолашну, не дуже завантажували. Тому й стояла вона така непоказна, поточена шашлем, без вішалок.

Перед кожною шухлядою мама примовляла пророчо:

— Ця шухляда з багатих. А ця ніколи нічого не мала. А оця завжди жила в борг. Ех ти, погана, нещасна старчихо, і в тобі жодного крейцера нема. О, а в цій так ніколи нічого й не буде, бо вона нашу бідність стереже. Ну, нехай у тобі й не буде ніколи, якщо зараз, коли прошу, нічого не даси мені. А ця багатша за всіх, еге! — вигукнула мати, сміючись, коли витягла найнижчу шухляду, що не мала навіть дна. Вона повісила її мені на шию, і ми реготали, аж качались од сміху по підлозі.

— Стій! — сказала раптом мати.— Зараз будуть гроші. Я знайду їх у батьковому піджаку. От побачиш.

Одяг висів на вбитих у стіну цвяхах. І — диво! — тільки сягнула в першу кишеню, в руці у неї опинився крейцер.

Аж не вірила своїм очам.

— Є! — скрикнула. — Ось він! То скільки ж маємо вже? Важко навіть полічити. Один, два, три, чотири, п'ять... П'ять! Ще два треба! А що таке два крейцери? Дрібниця. Там, де є п'ять, два ще знайдуться.

Мати винишпорила всі кишені, та, на жаль, марно. Не знайшла жодного. Навіть найдотепнішим жартом нізвідки не вдалося виманити ще два крейцери.

Від хвилювання та зусиль на материних щоках зажевріли великі червоні троянди. Їй не можна було працювати, бо вона відразу слабла. Правда, шукати гроші — особлива робота, яка нікому не заборонена.

Настав і проминув час підвечірку. Незабаром споночіє.

На завтра батькові потрібна сорочка, а випрати нічим. Сама тільки колодязна вода не відмиє з неї масного бруду.

Враз мати вдарила себе по лобі. Засміялась і радісно вигукнула:

— Ой, яка я дурна! Я ж до своїх кишень не заглянула. Та коли вже навинулося на думку, то подивлюся.

І подивилася. І що ж ви думаєте — там теж знайшла один крейцер. Шостий.

Ми запалилися. Вже тільки одного не вистачає.

— Ану виверни й свої кишені. А коли й там є?

Мої кишені! Я міг їх вивертати з ранку до вечора! Там завжди дюдя свистить.

Звечоріло, а ми так і не знайшли сьомого крейцера.

Крамар на борг не дасть, а сусіди такі ж бідні, як і ми. До того ж не йти просити в них один крейцер!

Не залишалося інше, як щиросердо посміятися з наших нестатків.

Саме тоді зайшов старець — жалісливо попросив милостиню.

Мати сміялася до нестями.

— Ой що ви, дідусю любий,— сказала вона,— цілий день байдикую, бо не вистачає одного крейцера, щоб купити півфунта мила.

Лагідний старець задивився на матір.

— Одного крейцера? — перепитав.

— Атож.

— То я вам дам.

— Тільки того ще бракувало — від жебрака милостиню приймати!

— Облиш, дочко! Мені він ні до чого. Мені вже лише сира землиця потрібна. Тоді все буде гаразд.

Він тицьнув мені в руку крейцер і, попрощавшись, пошкандибав далі.

— Ну, слава богу! — сказала мати.— Біжи вже...

Та раптом затнулася на хвилинку, а тоді розреготалася.

— Не в пору зібралися гроші. Сьогодні прати таки не доведеться. Темно вже, а гасу нема.

І вона захлинулася від сміху. Тяжка, смертельна задуха найшла на неї. Мати стисла обличчя долонями, хитнулася... Я підбіг, аби її підтримати. І зненацька щось тепле потекло мені на руки.

То була кров, її дорога, свята кров. Кров моєї матері, що вміла сміятися так, як навіть серед бідняків мало хто вміє.